

CONFRERIA ROZARULUI BISTRIȚA¹

LIDIA GROSS

Încă de la întemeierea sa, Ordinul predicator susține constituirea confreriilor Sfintei Fecioare Maria, a căror devoțiune se fundamentează pe Psaltirea mariană², care din veacul XIII începe să se numească *Rosarium*³.

Dominicanul Alannus de Rupe (Alain de la Roche) întemeiază la Douai o confrerie consacrată Sf. Maria, confirmată în anul 1470, de vicarul general al Congregației Olandei, a cărei membri au obligația zilnică de a rosti întreaga Psaltire (150 de *Ave Maria*). În această fraternitate își are originea confreria constituită, în anul 1475, la Köln, de către priorul dominican Jacob Sprenger, ce își propusese să inițieze un nou tip de înfrățire spirituală, universală, care să depășească orice fel de îngrădire socială.

Întocmite chiar de cel sus citat, statutele fixează principiile noii confrerii, a cărei denumire apare sub forma „bruderschaft Marie der iunkfrawen” sau „unserer frawen gesellschaft”. Confreria Rozarului, numită astfel în bula papală de confirmare (30 mai 1478), reprezintă într-adevăr ceva nou în peisajul fraternităților medievale; este o asociație de rugăciuni, în care membrii,

¹ Înțelegem prin confrerie medievală o uniune de persoane, asociate benevol, care desfășoară o activitate religioasă, dar și caritativă, constituită în interiorul unei parohii, sau paralel cu aceasta, și în care calitatea de membru nu afectează cu nimic statutul juridic al individului, nici din punct de vedere al dreptului bisericesc, nici al vieții private. În Transilvania medievală regăsim confrerii ale clericilor și ale diferitelor ordine religioase (care cooptează în interiorul lor, uneori, și laici), precum și confrerii ale stării laice. Mediul lor predilect de manifestare îl reprezintă orașul. Confreriile laicilor din spațiul urban se constituie fie sub patronajul bisericii parohiale (deci în cadrul parohial), fie sub egida unui convent religios, franciscan și dominican, îndeosebi. Confreria Rozarului din Bistrița este un exemplu ilustrativ pentru acest ultim tip.

² Originile îndepărtate ale Psaltirii Sf. Fecioare (însușirea de *Ave Maria*) se regăsesc în rugăciunile paraliturghice ale Psalmilor lui David. În: Kliem, Wolfgang, *Die Spätmittelalterliche Frankfurter Rosenkranzbruderschaft als Volkstümliche Form der Gebetsverbrüderung*, Frankfurt am Main, 1963, p. 46.

³ Către sfârșitul veacului al XV-lea, cartusienii/cartausinii germani se străduiesc să dea un nou conținut titlului de rugăciuni ce alcătuiesc Psaltirea mariană, introducând niște propoziții relative numite *clausulae* (reflecții asupra vieții lui Isus Christos), după fiecare *Ave Maria*. De exemplu: *Ave Maria, gratia plena, dominus tecum, benedicta tu in mulieribus, benedictus fructus ventris tui, Iesus Christus*, are drept *clausula: quem angelo munciante de spiritu sancto concipisti*. Asemenea, *clausulae* au fost întocmite în trei grupe de câte 50, conform numărului de *Ave Maria*, dând naștere, astfel, Rozarului. *Rosarium* apare ca denumire a rugăciunii dar și a șnurului de mărgel (mari și mici) necesar pentru evidența sigură a numărului de închinări. Simbolul trandafirului și al grădinii pentru Sf. Maria își are începuturile în literatura bizantină. În: *Ibidem*, p. 51.

indiferent de originea lor teritorială, sunt înscriși inițial, în cele două cărți ale confreriei, de la Köln și Augsburg, și care, au ca obligație, rostirea de trei ori pe săptămână, a Psaltirii mariane⁴.

Ideea lui Jacob Sprenger s-a dovedit a fi prea centralistă și abstractă: treptat, răspândirea psaltirii mariane determină constituirea de confrerii „filiale” și în alte convente dominicane, prin înscrierea membrilor în registre locale și organizarea celor patru sărbători anuale al Sf. Maria în fiecare convent ce patronează o astfel de confrerie. Cele patru aniversări, care prilejuiesc și comemorarea celor morți, erau, inițial, ținute doar în conventul din Köln, în calitatea sa de centru al confreriei Rozarului. „Fărămițarea” teritorială a confreriei face posibilă ramificarea ei, până la sfârșitul secolului al XV-lea fiind deja atestată în numeroase orașe din Germania și Italia⁵.

Pietatea Rozarului este difuzată și în Provincia dominicană ungară, în primul rând, prin membrii Ordinului aflați la studii în centrele care propagă această devoțiune. Astfel, în anul 1469, Johannes, un *frater*, obține dreptul de a predica atât în interiorul Ordinului cât și în afara lui, *Psalterium beatæ virginis confraternitatem*⁶, spre finele veacului XV și începutul celui următor, fiind ridicate, pe lângă conventele dominicane, capele ale Rozarului: la Cluj, de exemplu, prin donația familiei Johannes Erdely⁷.

Confrerii ale Rozarului sunt identificate, la nivelul actual al cercetărilor, la Cașovia/Kosice (Slovacia, 1522)⁸ și la Bistrița.

Informațiile noastre privind confreria Rozarului din Bistrița, relativ puține, ne parvin din diferite studii consacrate istoriei orașului și personalităților sale, sursele directe, respectiv documentele (originale sau sub formă de copie) pierzându-se în timp. În ani '40 ai secolului XX, înainte izbucnirii celui de-al doilea război mondial, în arhiva orașului Bistrița, încă se mai păstra Registrul confreriei pentru anii 1525-1536⁹, utilizat parțial de istoricii Richard Schuller¹⁰ și Otto Dahinten¹¹.

⁴ *Ibidem*, p. 66-68.

⁵ *Ibidem*, p. 89-90.

⁶ Harsányi, András, *A Domonkosrend Magyarországon a Reformáció előtt*, Debrecen, 1938, p. 315.

⁷ Iványi Béla, *Geschichte des Dominikanerordens in Siebenbürgen und der Moldau*, in: „Siebenbürgische Vierteljahrschrift”, LXII, 1939, nr. 1, p. 380.

⁸ Knapp, Eva, *Vallásos társulatok, rekatolizáció és társadalmi átalakulás Kassán a 17-18ik században*, în „Századok”, CXXIX, 1995, nr. 4, p. 793.

⁹ *Registrum Rosarii scriptum per fratrum Laurencium anno domini 1531. Rosenkranzregister aus Jahren 1525-1536*, apud Schuller, Richard, *Andreas Beuchel. Ein Beitrag zur Bistritzer Stadtgeschichte in dem Zeitalter des Thronstreites zwischen Ferdinand I und Zapolya*, în „Archiv des Vereins für Siebenbürgische Ladeskunde”, N.F., XXIII, 1890, nr. 1, p. 54.

¹⁰ *Ibidem*, p. 54-55.

¹¹ Dahinten, Otto, *Beiträge zur Baugeschichte der Stadt Bistritz*, în „Archiv” N.F.L., 1944, nr. 3, p. 450.

În anul 1913, Registrul figurează și sub formă de copie¹², în colecția de documente de Wilhelm Wenrich¹³, păstrată astăzi fragmentar în fondurile Direcției Județene Sibiu a Arhivelor Naționale și ale Muzeului Bruckenthal. Din păcate, căutările noastre au fost zadarnice, căci actul în cauză nu se regăsește în depozitele amintite.

Datele minime, ce nu sunt accesibile, ne permit să schițăm evoluția acestei confrerii, singura de acest tip, atestată până acum, în Transilvania.

Constituită, probabil, la sfârșitul veacului XV sau începutul celui următor sub patronajul spiritual al conventului dominican, confreria Rozarului este încă activă în anul 1544, când se înregistrează intrarea unui nou membru¹⁴ și se consemnează plata a 17 denari pentru ceara necesară slujbelor religioase oficiate în cadrul ei¹⁵.

Registrul confreriei pentru anii 1525-1536 este redactat de Laurentius, *frater* al conventului, și include membrii existenți în acest interval. Cele câteva nume ce ni s-au transmis, prin scrierile istoricilor amintiți, sunt toate feminine și ne întrebăm dacă este o întâmplare (datorată consemnării fragmentare) sau o caracteristică a acestei confrerii? Potrivit Statutelor inițiale, alcătuite de Jacob Sprenger, confreria Rozarului este accesibilă tuturor, laici și clerici, femei și bărbați, deopotrivă, fără nici o barieră socială ori de altă natură. Or, persoanele, membre ale confreriei Rozarului din Bistrița sunt femei (soții, văduve, fiice), reprezentante ale marilor familii din patriciatul local.

Martha die Herr Gabrielen mit ihrer Tochter Barbara (blos 1525)

Este vorba de soția Martha și fiica Barbara, ale magistrului Gabriel (Pictor, Kepyro, Schnitzer), jude al orașului, în anul 1520, și jurat în magistratul urban între anii 1525-1527¹⁶, cele două sunt consemnate, drept membre ale confreriei, doar în anul 1525.

Rosa die Jacob Tartlerin.

Este soția lui Jacobus Tartler (meșter cizmar), membru al magistratului în anii 1517, 1523 și 1524¹⁷.

Magdalena der Jula Mathias Tochter.

¹² Schuller, Richard, *Christian Pomarius. Ein Humanist und reformator im Siebenbürgen Sachsenlande*, în „Archiv”, N.F., XXXIX, 1913, nr. 1, p. 215.

¹³ Wilhelm Wenrich (1822+1895) a realizat o vastă culegere de documente (în 30 de volume), cele mai multe copiate chiar de el. Izvoarele adunate din arhivele orașelor Bistrița și Sibiu, reflectă istoria sașilor din cele mai vechi timpuri până în anul 1600. Actualmente colecția Wenrich (parțială, căci unele volume nu se mai găsesc) se păstrează la Direcția Județeană Sibiu a Arhivelor Naționale și în colecțiile muzeului Brukenenthal.

¹⁴ *Prisca dy Kures Schneider intravit Dominica ante festum Visitationis Mariae 1544 (29 iunie)*, în: Schuller, Richard, *Christian Pomarius*, p. 215.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Berger, Albert, *Urkunden-Regesten aus dem Archiv der Stadt Bistritz in Siebenbürgen (1203+1570)*, I, Köln, Wien, 1986, p. 238, 244, 246, 265-266, 281-282.

¹⁷ Gündisch, Konrad G., *Patriciatul orașenesc al Bistriței până la începutul secolului al XVI-lea*, în „File de istorie”, IV, 1976, p. 186+187.

Figurează ca membră a confreriei între anii 1525-1534; este fiica lui Mathias Jula (Gzula), orășean al Bistriței, atestat în anul 1529 ca fiind decedat¹⁸.

Katharina der Bartusch Goldsmieden Tochter.

Membră a acestei confrerii până în anul 1527, este fiica lui Bartholomeus Aurifaber (Goldschmied, Ewthwes), în anul 1518 jurat în magistratul orașului¹⁹.

Praxedis die Stadtschreiberin.

Figurează în Registrul confreriei în anii 1527-1531; este văduva lui Stephanus Mzdwescher, fost notar al orașului și apare, în anii 1517-1521, implicată într-un proces cu sfatul orașului, în care se face apel la intervenția regelui Ludovic al II-lea pentru soluționarea problemei²⁰.

Eva Merten Schneiders Tochter și Barbara sunt fiicele lui Martinus Sartor (Schneider), jurat în anii 1521, 1523-1524, și jude al orașului, în 1528²¹.

Margaretha Thomas Wldorfers Tochter.

Membră a confreriei în anii 1525-1533, este fiica lui Thomas Wallendorfer (alias Werner, alias Zewch), jude al orașului în anii 1530-1539 (cu mici întreruperi), una dintre cele mai reprezentative figuri ale patriциatului din prima parte a veacului XVI²².

Barbara dz Herr Fabiani figurează în Registrul confreriei doar în anul 1527. Este fiica lui Petrus Roth din Cluj, maritată, mai întâi, cu Fabian Eyben, jude al Bistriței în primul deceniu al secolului XVI. Rămasă văduvă, se recăsătorește, pentru scurt timp, cu Johannes Lulay (pe care îl regăsim în lista confreriei capitlului de Sibiu), al treilea soț fiind Andreas Beuchel (Litteratus, Pewkel), jude al orașului în anii 1522-1526, condamnat și executat pentru înaltă trădare în anul 1532²³. Destinul acestei femei, legat de trei figuri semnificative ale patriциatului întreprinzător, active și pe tărâm politic, ilustrează importanța strategiilor matrimoniale în cadrul marilor familii din mediul urban (nu numai nobiliar), aspect evidențiat, de altfel, pe parcursul acestei lucrări și cu alt prilej.

Fragmentul investigat confirmă afirmația istoricilor ce au consultat întreg Registrul confreriei, potrivit căreia, aceasta cuprinde laici de vază ai orașului.

¹⁸ Berger, Albert, *Op.cit.*, I, p. 293.

¹⁹ Gündisch, Konrad, G., *Das Patriziat Siebenbürgischer Städte im Mittelalter*, Köln, Weimar, Wien, 1993, p. 407.

²⁰ Berger, Albert, *Op.cit.*, I, p. 175, 193, 199.

²¹ *Idem*, p. 292-293, 303-305, 312; Gündisch Konrad G., *Das Patriziat*, p. 408.

²² Berger, Albert, *Op.cit.*, I, passim.

²³ Sfârșitul său tragic se datorează conflictului, de durată, cu familia Thomas Wallendorfer, ce a reușit să dezbinе patriциatul orașului în două tabere rivale. Motivul acestei dimensiuni constă în faptul că planificata căsătorie dintre Margaretha Wallendorfer și Servatius Ezben, fiul vitreg al lui Andrea Beuchel, nu s-a finalizat. Servatius Ezben se va căsători cu Barbara, fiica lui Martin Sartor, jurat al magistrului urban, și ea membră a confreriei Rozarului, în: Dahinten, Otto, *op.cit.*, p. 389. Cauza acestei dispute dovedește importanța strategiilor matrimoniale în marile familii ale societății urbane; chiar și mariajele Barbarei Roth confirmă faptul că alegerea partenerului de viață este subordonată interesului economic și social al familiei.

Că este vorba de o componentă pur feminină, sau nu, rămâne sub semnul incertitudinii, în condițiile în care trebuie să ne bazăm aprecierea doar pe un segment al acestui document.

Din informațiile sporadice ce ne-au parvenit este dificil să reconstituim personalitatea acestei confrerii, astfel încât să putem stabili dacă ea se identifică, sau nu, cu asociația fraternală întemeiată de Jacob Sprenger.

Confreria Rozarului din Bistrița este una de natură devoțională, constituită sub patronaj dominican pentru propagarea pietății Sf. Fecioare. Ea are un Registru propriu de înmatriculare a membrilor, cu evidența exactă a anilor în care aceștia își asumă această calitate, ceea ce presupune anumite obligații din partea lor (participarea la slujbe religioase, sărbătorile Sf. Maria, probabil funeralii etc.). Membrii laici sunt reprezentanți ai patriciatului urban și, chiar dacă nu avem de-a face cu o participare exclusiv feminină, trebuie evidențiat aportul numeric al acestora în cadrul confreriei. Durata în timp este îndelungată și, probabil, că se bucură de o anumită considerație în rândul populației.

Ca o particularitate a confreriei Rozarului din Bistrița, ce vine în contradicție cu Statutele originale, semnalăm perceperea unei taxe/ cotizații de membru, care, în anii '30 ai veacului XVI este în scădere²⁴. De asemenea, remarcăm caracterul elitist al acesteia, împotriva dezideratului formulat de Jacob Sprenger, ce dorea o înfrățire universală, dincolo de barierele sociale.

Confreria Rozarului din Bistrița reprezintă o adaptare locală a acestui tip de confrerie, care păstrează din ideea originală devoțiunea Sf. Fecioare legată de Psaltirea mariană și practica Rozarului.

THE RELIGIOUS BROTHERHOOD BISTRITZA (Summary)

The preacher order claimed, since its foundation, the setting up of the Holy Virgin Mary's religious brotherhoods, whose devotion is based on the Marianne Psalm, which starting with the 13th century, is called *Rosarium*. The statutes made by the dominican friar Jacob Sprenger settles the principles of the new religious brotherhood, whose distinct name was „bruderschaft Marie der iunkfrawen” or „unserer frawen gesellschaft”. The Rozar brotherhood, named thus in the confirmation papal bull (on the 30th May 1478), represents indeed something new in for the medieval brotherhoods; is a prayers association, where the members, regardless of their territorial origin, are initially placed, in the two books of the brotherhood, of Köln and Augsburg, and which have as obligations, uttering the Marianne Psalm three times a week. The Rozar

²⁴ Schuller, Richard, *Christian Pomarius*, p. 215.

brotherhoods are identified, at the present level of research at Cașovia/Kosice (Slovakia, 1522) and at Bistrița.

Our information regarding the Rozar brotherhood from Bistrița, which are quite little, come from the surveys dedicated to the history of the town and its personality, the direct sources, respectively the documents (original or transcription) were lost over the time. Before the Second World War, in the archives of Bistrița, there was still kept the Brotherhood's registry book for the years 1525-1536, partially used by the historians Richard Schuller and Otto Dahinten. The minimum data, which are not accessible, allow us to sketch the evolution of this brotherhood, the only one of this type, certified up to now in Transylvania.

Founded, probably, at the end of the 15th century or at the beginning of the following under the spiritual patronage of the dominican convent, the Rozar Brotherhood is still active in the year 1544, when it is recoded the admission of a new member and is written the fee for the wax needed in the religious services. As a peculiarity, which is in contradiction with the original Statuțes, we notice the requirement of a member fee / dues, which is reducing in the 30s of the 16th century. We notice its elitist feature, against the desideratum drawn by Jacob Sprenger, who wanted a universal brotherhood, beyond the social class barriers. The Rozar Brotherhood from Bistrița is a local adaptation to this type of brotherhood, which holds from the original idea the Holy Virgin Mary's devotion to the Marianne Psalm and the practice of Rozar.